

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Н-ин тата у Карпатима

Олга Лалић Кровицка

Када је Н била мала девојчица, често је тајно читала очеве љубавне песме из младости. Биле су то дебеле свеске. Када би отац био на послу, а мајка заузета кућним пословима, она би послала те свеске код бабе и диде. Говорили су да је Н мирна, па јој се пису мијешали у игру. Затим, па научу у кухињи својих бабе и деке, Н би читала очеве pjesме. Дуго се питала које су то тете са дугом, пијепом носом и блиставим лицима у тим pjesмама. Једна има плаву косу, друга је смеђа... Зашто тата плаче за њима? И зашто му срце тако јако куца? Одакле су? Да ли их мама често позива на кафу? Да ли мисле још увијек на тату? Претражујући татине свеске са подацима из касних осамдесетих, није пронашла много тога на ову тему. Више их није било, само сатире. Иста мисао ју је мучила: да ли да пита маму или тату које су то тете? Али није имала храбрости.

Када би Н-ин тата дошао да је посети у Карпатима, водили би разговоре. Дан је пролазио у разговору, заједничком кувању, шетњама итд. Уживали су у разговорима о поезији, позоришту, прецима и политици... Н-ин отац је говорио да је најбољи начин учити страни језик у позоришту, док си у иностранству. Иво Брешан је био његов омиљени комедиограф. Често јој је куповао његове књиге у Загребу, када би чекао воз за Пољску. Волио је и Ујевљевићеву поезију. Куповао јој је збирке. Н и данас чита те књиге, и оне су најбоље на свијету, јер их је добила од оца. Прве филозофске које јој је купио биле су Сартра и Кјеркегора. Имала је тада седамнаест година. Од тог тренутка, Н је често прелазила из свијета теистичког у атеистичко постојање, тражећи ово што је најбоље за њу у свему томе. Пошекад је то био почетак потпуног раскола личности. Али она воли атеисте, јер је тата био атеиста, а она је вољно све на овом свијету - без обзира на вјеру или националност. Тата јој је често причао о црквама и катедралама у Прагу. Међутим, када је Н била дијете, било га је преваше брига што иде у цркву са својим дједом. Једном је покушао да не иде, али је Н толико врштала и плакала испред иконе тата да је морао па заувјек да остави у миру. Сада је изненађена што је посећивао цркве у Прагу? Можда је то зато што му је суђено по његовом угледу у партији — што његова ћерка иде са дједом у цркву, док га нико у Прагу није видио. Али зашто се није побунио против импресионистичких комуниста, иако је то чинио много пута? Н-ина мајка, католикиња, иако јој је отац био атеиста, крстила је Н у православној цркви, јер је вјеровала да је то вјера њеног мужа. Када је Н први пут, као одрасла особа присуствовала у краковској цркви током одсуства из болнице са оцем, онда се изненадио што Н љуби „под“, а када је седјела у карпатској цркви, Н је погледала оца и почела су да се смеју. Сматрао је необичним што је Н пјевала и молила се толико дуго док он није знао ниједну молитву.

Н-ин отац је истраживао карпатске ливаде, потоке, ријеке, брда - локалну природу. Већ је имао доста камења и мора. Свакако је вољно море, али му је увијек недостајало зеленило. Људима у Далмацији недостају такви предјели. Н-ин отац, када би се вратио у Далмацију одушевљен, снима је причао о зеленим Карпатима. Н воли Карпате јер јој је дјед, говорио то да када би у Далмацији било више ливада, његове козе биле би срећније. Ове ријечи су јој остале у срцу. Сјећа се када су током етничког чишћења боравили на босанским ливадама. Била је толико уморна и почела је јавно да плаче и, тако неспавана и исцрпљена, помислила је на свог дједу. У паници је почела да поставља питања: гдје је дјед сада? Да ли је жив? Гдје је бака? Гдје су сви? Шта се дешава? И гдје су дидове козе? Јер су ове босанске ливаде биле савршени пашњаци, а дидове козе би сигурно биле срећне. Мора да живи, јер је морала да му каже о томе, прислула је и почела још јаче да плаче. Сада би карпатске ливаде биле спас за дидове козе, што је био један од разлога зашто оvdје живи. Можда ће се Н једног дана вратити у Далмацију, али никада није живјела ни гдје тако дуго као у Карпатима.

Н-ин отац је често ишао до ријеке или посматрао совјетске тенкове, остатке Другог свјетског рата. То га је подсећало на младост и бившу Југославију. Н се сјећа партизанских филмова које је вољно гледа са дједом и рођацима. Њен омиљени лик био је Бошко Буха. Н-ин отац се пењао на тенкове. Повашао се као младић. Прије по што је преминуо и током боравка у болници, често је обећавао Н да ће се вратити у мају и да ће поново пјевати заједно. Често је из болнице звао у Карпате и пјевао јој далматинске pjesме преко слушалице. Од дјетињства, Н је уживала да пјева са оцем током породичних празника и за посебне прилике. Током прољећа, често би се јављао из далматинског крша, пуштајући јој пјен славуја, док се тихо шуњао кроз шуму. Жали што то није снимила. Када је била мала, увијек се плашила мрачних сила, а отац би јој говорио да пјева што гласније и да храбро хода кроз таму.

Н воли фудбал. Често је играла са дјечацима, посебно са оцем, у истом тиму. Требало је поново да играју у једном од карпатских паркова или ливада. Н-ин тата је играо фудбал до краја живота и возио бицикл. Сидио је поврће и дрвеће у басти, обрађивао виноград, маслињане и житна поља. Његово време је увијек било испуњено. Смрт је непредвидива, али треба искористити живот максимално и живјети га пуним плућима. Пјевати и сирати и у тешким и у лијежим тренуцима. Јачати своју душу и увијек обогаћивати своје унутрашње биће. Тата јој је рекао да не плаче за њим, већ да пјева, тада ће ублажити своју и његову бол. ■

ИНТЕРВЈУ: ФЕДОР ВРТАЧНИК, КОМПОЗИТОР И АРАНЖЕР

Фантастично путовање

Новосадски биг бенд је протеклих неколико недеља био веома активан у региону презентујући своје пројекте „Диско опера“ и „Рок опера“ од Вараждина до Опатије, следе Порторож, Загреб и Београд, уз својеврстан интермецо планиран за 4. септембра, када ће се НББ вратити на домаћи терен како би затворио традиционално Новосадско музичко лето, које се ове године одржава на Петроварадинској тврђави. Солисти ће бити вокали Бојана Стаменов и Зоран Шандоров, уз Страхинју Бановића (флиглхорн) и Габора Бунфорда (саксофон). Новосадски биг бенд ће, наравно, водити његов уметнички директор Федор Вртачник, дипломац чувеног америчког Музичког колеџа Беркли, који је у последњих тридесетак година радио аранжмане за ансамбле широм света шаролике по музичкој оријентацији, а није згорег подсетити и на то да је аутор концертног програма Здравка Чолића „Симфоники“, у оквиру којег легендарни Чола изводи своје хитове препаковане за позамашну формацију састављену од симфонијског оркестра, биг бенда и пратећег састава. Иначе, Вртачник од 2003. води НББ с којим је до сада одржао више од 300 концерата...

— Предстојећи новосадски наступ биће прилика да представимо нови пројекат Новосадског биг бенда „Showtime“, који је саткан од доста динамичке музике, почев од осамдесетих година прошлог века па до данас. Изабрали смо доста нових инструменталних и вокалних тема које још писмо изводили у Но-

Фото: М. Стржић

дећи, напиме, с низом оркестара, као аранжер и диригент, анализирајући бројне композиторе, како класичне тако и савремене попут Ениа Мириконеа или Џона Вилијамса, бележио сам неке теме и сада их развијам. Нумера „Aria di primavera“ се већ налази на интернету, а објавио је познати сервис VEVO. Ту је и „Магични валцер“, који је већ извео Симфонијски оркестар РТС-а, а следеће једна латинско нумера, па гудачки квартет допуњен ритам секцијом...

Моја идеја је да се представим стилски што разноврсније, и мелодијски и у смислу техника аранжиранија, оркестрације... Упркос чињеници да и када изводимо туђе композиције увек у њих уносимо нешто своје, ипак је ауторски рад оно што музичара највише испуњава

Упркос чињеници да и када изводимо туђе композиције увек у њих уносимо нешто своје, ипак је ауторски рад оно што музичара највише испуњава

вом Саду — најављује Вртачник — Биће то прилика и за својеврстан омаж нашем недавно преминулом колеги, америчком композитору, флиглхорнисту и трубачу Чаку Манџонеу, љубитељима музике добро знамом по богатом „smooth“ и фјуџи цез опусу те сјајним карактерним мелодијама. Његову чувену композицију „Feels So Good“ извешће Страхинја Бановић, наравно уз НББ.

● У којој фази је нови албум Новосадског биг бенда?

— Пројекат је у припреми, завршено је отприлике осамдесет процената онога што је планирано, тако да је реално да у студио уђемо у јануару или фебруару следеће године. У питању је, ипаче, веома занимљив материјал — класика у цезу. Одабрао сам десетак класичних тема, од Баха, Моцарта и Бетовена до Фореа, које су онда аранжирале у цез мариру, дакле с другачијим ритмовима, веома атрактивним, хармонским прогресијама, са низом импровизацијских решења. Захтевно, али верујем да ће публици бити веома атрактивно.

● Недавно је објављена и Ваша „Aria di primavera“, композиција за клавир и гудачки оркестар, са нашом великом пијанистичкином Ритом Кинком као солистичкином?

— У питању је потпуно другачији пројекат, који се паралелно развија. Он је чисто ауторски, а назвао сам га „Фантастично путовање“, јер обухвата мој животни пут, и приватан и професионални, и прати разнолика музичка интересовања која ме све ове године прате. Ра-

своје, ипак је ауторски рад оно што музичара највише испуњава. Јер ту се највише види и емоционална енергија и знање и искуство. Будући да сам већ шест година један од аранжера на лондонском West Endу — где велико припремамо Божићне концерте, који у Ројал Алберт холу крећу 11. децембра — у прилици сам да мастеринг материјала за „Фантастична путовања“ радим у легендарном Abbey Road-у, где ће бити и снимљена последња композиција тог будућег албума.

● Кад смо код ауторства, ове сте године први пут потписали и музику за филм, за играно-документарни „Летопис Мајске скупштине 1848“?

— Реч је о амбијенталној музици за остварење са, у основи, историјском темом. И рад је био веома инспиративан, јер сам с једне стране сазнавао неке детаље из прошлости, с којима до тада нисам био упознат, а с друге, први пут сам пред собом имао филм — без музике, и задатак да пригодним мелодијама обојим атмосферу, допринесем емоцији. Суштина је била у томе да се не преплашаваша музички текст већ да се он прилагоди, и мислим да сам успео у томе. У сваком случају, било је тим занимљивије, јер би у току следеће године требало да радим нешто слично за једну велику америчку продуцентску кућу, за један њихов документарни серијал. А како је рекао продуцент из те куће: да знам да пишем музику, ја бих то радио, али пошто не знам, за тај посао ангажујем оне који знају.

Мирослав Стржић

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА ЈУДИТЕ ШАЛГО (1)

Записи расветљавања

Пише: Гордана Нонин

"Прелиставајући ове белешке, закључујем писање дневника - свако писање? - јесте покушај супротстављања ономе што долази. Човек пише док је опасност у ваздуху. Кад се опасност спусти на земљу и претвори, узнапредује у стварну незгоду, дневник је сувишан. Или бар, човеку се не пише. Писање нема смисла. Оно више ништа не расветљава, ништа не може да одржи. Оно више нема ни трукне магијске функције." - записала је Јудита Шалго новембра 1995. године у свој "Радни дневник 1967-1996", а који је постхумно за штампу приредио њен супруг Зоран Мирковић. Књигу су 2012. године заједно објавили ДОО Дневник - новине и часописи и Академска књига.

Иако белешке није редовно водила, све оно што је током тридесет година записивала Јудита Шалго веома је значајно. Изворније и искреније осликава како су се људи осећали и шта се све догађало у Новом Саду током деvedесетих, каква је атмосфера била у институцијама у којима је радила, и својим је промишљањем и записивањем "ухватила" сплин града у којем није увек било лако.

Рођена је у Новом Саду 1941. године, као Јудита Манасја, од родитеља Јевеја, чиниеница је која ће умногоме утицати на њен живот и њену књижевност. Почетком Другог светског рата, њен отац бива одведен у логор у Мађарској (убијен је 1942), а 1944. и мајку одводе у логор у Немачкој. Мајка је, како би је заштитила, оставља у Малом Ишошу код „тепца Анушке“, Мађарице, која ју је чувала до по-

вратка мајке. Након рата и повратка у Нови Сад, мајка се преузима за апотекара Ладислава Шалгоа а Јудита добија његово презиме. Матерњи језик био јој је мађарски, па тек поласком у школу учи српски (отуда писање књижевности као „трајне потребе да се осваја језик као што се осваја тврђава“). Студије завршава у Веограду, на Општој књижевности. Враћа се у Нови Сад и 1965. године се запошљава у Издавачком предузећу "Форум" као преводилац са мађарског, али убрзо бива отпуштена. Потом је била уредница Трибине младих где је такође добила отказ. Успева да се запосли као лекторка на Телевизији где сама даје отказ и прелази у књижу "Нолит" као продавац. Потом добија место секретара Друштва књижевника Војводине да би на крају своје каријере била уредница у Матици српској.

Поред тога што је углавном записивала размишљања о темама будућих прича, као и размишљања о томе да ли треба или не писати роман са јеврејском темом, записивала је и своја виђења о институцијама у којима је краће или дуже радила.

Тако је, 6. новембра 1968. године записала: "Трибина младих. Некаква чудна, фатална кућа. У њу улазе привидно здрави људи. Током боровка растају се болест. Стицајем околности то су махом полупинсектуалци, полустварени у сваком погледу. Трибина пружа илузију вечне младости, а

у њој се стари лакше него ван ње. Промашеност као готово редован квалификатив људи који пролазе или су прошли кроз кућу. Можда излазе заборављени или нешто након излаза бивају заборављени. Каква је улога те куће? Да ли је то нека сцена, на којој се у сталној присутности и дефиловању публике, у сталном грозничавом мувању и сталном личном пресображењу и сталном отцепљивању од себе, чак духовној проституцији, дакле напорном, двоструком животу, кроз неку једну - или вишегодишњу катарзу, спознаје властита личност? Она (Трибина) стравичном брзином исцрпљује човека, у њу се улази заиста као на сцену, човек се троши веома брзо, у сталној изложености пред јавношћу и некаквом сталном грозничавом и многоструком креирању себе и других. Улази се у њу заиста као у машину за месо.

Све је то утисак који за сада не могу да дефинишем. И поред свих, чак врло великих разлика, постоје неке несрећне сличности између Vere, Jasie Melvinger, мене, па чак и Жељка донекле или Дејана. Остале не знам.

Улази се у њу чак не размишљајући, чак са извесним осећањем сигурности. Излази се, напротив, са осећањем промашености, узалудности, отцепљености од свега осталог. У њој се или сападава или потпуно губи из вида будући (па и дотадашњи) континуитет. Она је изолована од свега и представља згуснути живот, синтезу, симбол.

Много речи - а од смисла ни трага. Речи овде служе да би се дошло, евентуално, до мисли. Да се разгнур мисли, ако их има под наслагама."

Када су је из "Форум" а звали 8. марта 1991. године да говори на комеморацији колеги Имреу Сичу који је извршио самоубиство, записала је: "Шта ћу ја сад 'Форуму' из којег су ме избацили као вишак радне снаге. Од две стотине само нас двоје, Дејана Познановића и мене?"

Након месец дана биле су демонстрације у Београду које су завршене војном интервенцијом. Јудита Шалго белеси и да је Милошевић изашао пред народ са слоганом "Победиће мир" и записује "Обично је то увод у победу рата".

"На дан демонстрација коначно смо заједничким снагама сјебали ДНК. Воја Деспотовић није дошао на годишњу скупштину да образложи и прецизира своју оставку. Нов састав управног одбора је на линији даље деградације", записује она стање у Друштву књижевника Војводине, у марту 1991. године. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Срећа се више не смеши Славој Жижек (Академска књига)

"Само читајући књиге можемо постати свесни ситуације - литература је и даље привилегован медијум у коме постаје опипљива дубока двосмисленост и сложеност наших неприлика" - својерстан је лажмотив ове ексклузивне колекције најповољних есеја Славоја Жижкеа о актуелним друштвеним и политичким питањима. Жижек је један од најпознатијих живих светских филозофа. Подручја његовог истраживачког рада су психоанализа, политичка филозофија, немачка класична филозофија и религија. У есејима заокруженим у „Срећа се више не смеши“, које је са енглеског превела Љиљана Марковић, Жижек промишља о актуелним позицијама Израела и Газе, о

Асанжу и Украјини, Трампу и Путину, али и о српским протестима. „Није довољно само рећи истину - истина треба да буде саопштена у правом тренутку када ће произвести ефекат истине", порука је овог великог мислиоца наших дана.

Луда кућа Небојша Јеврић (Агора, Архив Војводине)

У овој књизи сатканом од кратких, каткад циничних и духовитих, каткад јектих па и меланхоличних записа, Јеврић разоткрива стварност без улепшавања - храбро, бескомпромисно и са гласом оних које друштво игнорише. Ова књига је израз аутентичног послета једног човека, новинара и негдашњег ратног извештача, који не бежи од тешких тема и тежи компромисима већ увек тражи истину, чак и када то значи супротстављање општеприхваћеним парадигмама и очекивањима средине. Користећи свој карактеристични стил - језгровит, сиров, оштар и емотиван, његов наратив се не задржава на форми, већ улази дубоко у срж људских судбина, нарочито оних који су гурнути на маргину. Отуда књига „Луда кућа“ није само критика друштва, већ и сведочанство о потрази за истином, без обзира на цену, а Јеврићев стил и порука одвајају дуго након последње странице.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Неопходно читалачком памћењу

„Огледи Сретена Марића“, приредила Горана Раичевић
(Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2025)

Пише: Милан Р. Симић

Постоје књиге неопходне читалачком памћењу, таква је *Огледи Сретена Марића* коју је приредила Горана Раичевић и у предговору нам даје детаљан одговор на питање *ко је био Сретен Марић?* Савршено и зналачки, најпре истиче да се Марић кроз целокупну историју хуманистике „суверено, комотно и самосвесно“ креће захваљујући потпуно невадмашне ерудиције. Да је у разговору водио монолог а у есејима дијалог, како је већ неко написао, Горана Раичевић нас детаљно упознаје са Марићевим ангажманом у политици, његовом разочарањем, односу према традицији, његовим наумима, карактерним особинама, очекивањима и zamiшљеним пројектима по повратку у Србију. Како је задобијао и губио пријатеље, мамно похвале, дивљење, али и зашт. Његовом хрибром, и аргументативном узављању све изнеше свој јасан став на погрешне закључке у студијама и анализама највећих светских филозофа, психолога, писца. О помодском импулсу у њему, опсесијом сталног трагања. Како је и да ли је избегао меланхолију, и болно питање без одговора да ли је пред свој крај изгубио веру у свој народ који је толико истицао, у Европу, у човечанство? И све то уз мноштво цитата, његових поучних филозофема због којих ће остати актуелан за сва времена. Предговор који заслужује посебан приказ.

Есеј Марић неком приликом истиче да је есеј „фантом са сто лица“, а да лице које нам показује обликује нико други до есејиста у складу са својим промислима и циљевима. Марић нас студиозно упознаје са делима великих мислилаца и књижевника попут Ешила, Франсоа Вијона, Мишела де Монтена, Бодлера, Уламуна, Шекспира, Аристотела, Сервантеса и других. Кроз своје огледе успео је да повеже филозофске и уметничке идеје, њихове са својим, притом остављајући дубок сопствен траг. Марићева филозофија се може сматрати утицајном због његове способности да споји различите филозофске правце, као што су егзистенцијализам и херменевтика, и да их примени на анализу свеукупне културе. Његов стил писања је поетичан и рефлексиван, писање му је карактерисано дубоким разумевањем људске природе, као и критичним приступом према друштвеним нормама и конвенцијама. Утицаји на Марића укључују строго изабране светске ауторе. Савезар Петровић је записао: „... да кажем ретриво, тек долопа

измишљајући да је Марић човек њемачког образовања, француске културе и сиплеског типа мишљења / при чему би, наравно, трећи члан формуле узео под своје Балканце бар у мјери у којој у његовим цртама препознајемо и оно што су Срби, по старом савјету, имали да науче од Енгелеза! Од објављених његових огледа у овој књизи посебно се издвајају неколико. „Трагедија и појам трагичног“ истражује суштину трагедије и њен значај у људском искуству. Марић анализира како трагични елементи обликују наше разумевање света и људске судбине. У тексту, доста простора посвећено је Аристотелу, односно његовом делу *Поетика* о коме се пише и говори миленијумима уз цитирање великог броја зналаца који су Аристотеловом делу посетили студије које јесу са поклонама али и аргументативним замјеркама. И једна дивна Марићева оласка да „нема сумње, дела остају, критике застарјевају“. И то све уз битну напомену - уколико је дело значајније, критика више подбацује. Есеј „Донатан Свифт“ истражује друштвене и политичке аспекте његових дела, као и иронију и критику које користи. Марић показује како књижевност може бити снажно средство за анализу и критику друштва. Оглед „Артур Рембо“ се бави једним од најинтригантнијих песника симболизма. Марић анализира Рембов живот и његов револуционарни приступ поезији. Оглед „Фокнер: Бука и поемама“ истражује дела америчког

нобеловца. Марић се бави комплексношћу Фокнерових наратива, посебно његовим начиним приказивања јужњачког друштва и његових унутрашњих сукоба. Фокнерова проза позната по сложеним структурама и дубоким психолошким портретима ликова. Марић показује све своје аналитичке способности и дубоко разумевање књижевности.

Марићева филозофија често се ослања на трагање за смислом у свету који је понављад апсурдан и хаотичан, што је блиско Сартровим идејама егзистенцијализма. Присетимо се огледа „Сартрово Биће и Ништа“. Марић анализира Сартрову филозофију, посебно концепт слободe, апсурда и постојања, као и однос између бића и ништавила. Дакле, читајући, тешко је проћи читалачки кроз *лавирант*, а то јесу и Марићеве огледе, и остата мисаоно „лесишан“. Хоће ли нам Марићева промишљања, интелектуална радозналост и резиграност која није познавала границе помоћи при поновном лутању кроз незгодне књижевне и филозофске пропланке, његових и аутора о којима је писао? Хоће ли, наравно, јер је Сретен Марић био *Човек разговора* (Јован Христић). Много је питања, још више Марићевих одговора - којима (као) мало тврди, а (заправо) много доказује. ■

ВИШЕ ОД ИСТОРИЈЕ: СРБИН, РИМСКИ ПАПА (3)

На гробу засијале три златне јабукe

Пише: Мила Михајловић

Папа Сикст није запоставио ни катинску благајну и државне рачуне, па је и тамо увео реда. Доткао се и правосуђа и успоставио ефикасније функционисање судских органа. До тог момента, судску власт су својеволно вршили феудални судови.

Централизовао је судску, финансијску и царинску контролу. Одредио је нове порезе и обезбедио прилив новца у државне касе продајом беспотребних канцеларија и давањем повољних зајмова под гаранцијом Свете Столице. Прилив новца је, између осталог, употребно и на санацију мочвара око Рима. Када је умро, државни рачуни не да су били позитивни, већ је у државној каси остало тада баснословних 4 милиона златних шкуда.

Папа је врло брзо изашао на крај и са распрострањеним разбојштвима, пљачкама и убиствима и учинио Рим једним од најбезбеднијих градова тадашње Европе. Наравно, за постизање таквог резултата биле су неопходне радикалне мере. И о овоме круже разне легенде, а једна прича следеће. У то време, главна разбојничка јазбина била је у Колосеуму, а градска полиција и чувари никако нису успевали да се ослободу напасника који су грађане терорисали и пљачкали, дању и ноћу. Тако се једне вечери папа Сикст V прерушио у пустуљака и, покривши се огртачем велику боцу вина, ушао у Колосеум. Тамо је, наравно, затекао разбојнике и упуцао их да ли може ту са њима да препоћи. Како су у том моменту разбојници пекли месо на логорској ватри, рекли су му да он то одради, а они ће му заузврат дозволити да остане. Прихватио је речима „добро, не може то довека да траје“ и, док је окретао ражањ, извадио је вино и понудио разбојницима. Али, у вино је претходно сасуо успављујући прах. Када су разбојници, један за другим позаспали, брзо је напустио Колосеум и јавно стражарима који су сакривени испред Колосеума чекали, да могу да уђу. Следећег дана, син разбојници су обешени.

Када се говори о Сиксту V као градитељу Рима, треба рећи да је имао за циљ максималну валоризацију Вечног града. Наложно је да се Вечни град изгради као светска метропола визионарским замислима и подухватима, па се сматра за утемељивача модерне концепције европске градске урбанистике. Осим што је наредио да се сагради Ватиканска библиотека и нова Латеранска пала-

та, да се комплетира купола цркве Светог Петра и подигне мега-структура за сиротињу која је могла да прими 2.000 људи, наредио је формирање планске уличне мреже које ће град организовати у осмишљену, функционалну и прилачну целину. Тако је Вечни град добио око 10.000 метара нових улица, а 121 је пошчача (сматра се оцем фамозне римске калдрме „саншијетрина“). Тада је настала и чувена улица Сикстинија (Via Sistina) што пресеца центар Вечног града и повезује три римска брежуљка: Квиринал, Есквилин и Виминал. Наравно, названа је његовом слаг градитеља.

Наредио је да се рестаурирају стубови цара Трајана и Аурелијана и на пљакон врх поставе статуе светог Петра и Павла, заштитника Рима. Такође је подигао или обновио шест египатских обелиска којима су означене основе градских тргова. Године 1587. је кућно вилу на врху брда Квиринал с намером да је претвори у своју летњу резиденцију. Данас је то Палата Квиринал, седиште председника Италије и претходни дом краљице Јелене Петровић Његош Савајске.

Папа Сикст V није пропустио ни да снабде Рим водом. Обновио је или доградио античке аквадукте у дугоини тридесетак километара и опремио Рим са 27 јавних чесми. Саградио је и један нов аквадукт који је повео име Срећна вода (Acqua Felice), по папском имену Срећко (Felicce). Овај аквадукт, саграђен 1589. био је први нови аквадукт Рима од пада Римског царства. Обновио је и око римских 120 цркви. Но једну једину је саградио из темеља, миланска Цркву светог Јеронима, у част свог српског порекла и једног од највећих учитеља хришћанства, такође Србина, Светог Јеронима. Како је већ речено, уз ову цркву папа је успоставио и каптон (колегијум), стопећима једини неиталијански каптон Католичке цркве.

Све то учинио је за само пет година на престолу Светог Петра. Умро је од маларије у вечери 27. августа 1590. године у својој кући, Палати Квириналу. Имао је 68. година. Сахрањен је у базилици Свете Марије Мајоре, у капели коју је сам саградио. Срце Сикста V чува се у цркви Светог Ваћенца и Анастасија на Тргу Тренија падомак фамозне источне фонтане.

Легенда каже да су на његовом гробу, уочи сахране, засијале три златне крушке, потпуно исте као оне на његовом гробу. Засигурно још се жуте и блистају као и у крају одакле потичу. ■

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Планета за чување поштанских марака

У једној причини-есеју насловљеном са „Киоск за продају поштанских марака“ Валтер Бенјамин, писац и филозоф, пише о никад примљеним и прочитаним порукама: „Постоје и писма, у стакленим посудама у кафесима, која имају нешто на рабошу, па стоје на срамном стубу пред очима свих. Или су их депортовали, те морају данима и годинама, у тој посуди да чаме, на некој стакленој Салас у Гомез. Писма која дуго остају неотворена, попримају нешто брутално: она су разбаштињеници који кришом крију подмуклу заверу и освету ради дугих дана патње. Многа од њих, касније, представљају у прозорима продаваца поштанских марака целине тотално жигосане усјаним гвођђем.“ (Оне који прашњава писма посматрају, уз апсинт и крвави вермут који лагано копа депресивним венама алкохоличара, све више обузима незаушљива бојазан од скорашњег ишчезнућа. А колико је тек писама разгледница и дописница остало неуручено, мејлова неотворено, хитрих телеграма неспоручено, видео порука које никада нису видели они којима су биле намењене када је ишчезао и последњи становник планете Земље?)

Да су се ова сазнања дешавала, некако већ, укрштена на раскрсницама времена, у доба највећег лица са сто лица, Вилијама Шекспира, он би све вештом књижевном алхемијом из области филозофије постапокалипсе претворио у поезију метафизике и написао (Макбет):

Али су времена
Сурова када смо издајнице ми,
А то ни сами не знамо, кад шапат
О нечем што нас плаши прихватамо,
А не знамо од чега се бојимо.

Ђорђе Писарева

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Наташа Бундало Микић

САВРШЕНО МЕСТО

Постоји оно једно савршено место које се не налази ни у једној књизи света али у свакој се бележи његов траг на прескок на стопетој страни једнако као и на првој.

Када одлазимо од њега видимо како одлећу птице и учини нам се величанствено и модро у исти мах. Када се приближимо чујемо топот белих коња који у галопу свирају мелодију љубави.

То једно савршено место проводи светлост ту је вечни живот ту пишемо све песме ту сабирамо све своје снове и причамо приче скуљајући ситнице које значе све.

То само једно савршено место отворено без кључа сан је свих песника окушљених око њега као око ватре чистог стварања.

ДАН КАД ЈЕ ПОБЕДИЛО СУНЦЕ

На врху дрвеног крста застава је постављена Јато голубова чисти мрвице хлеба Земљу нашу обожаваш Земљи си се врати Четири године у четири хиљаде споменика је стало.

Нема те а толико си у мом животу свећу ти палим у четири милиона одсјаја у сваком том одсјају те видим четрдесет динара на икону слажем док звона са цркве за тиху недељу звоне на длану леве руке твоје име чувам везујем бројаницу чврсто као што делим твоје презиме са сунцем и певам:

Сунце теби
Сунце мени
Сунце нама
Сунце си

ПИСАЋА МАШИНА

Писаћа машина у углу веће више никоме писати. Недостају јој типке као оргуљама у сеоској цркви.

Она сада само стоји заборављена у хошку скуљајући прашину увлачећи траку као језик који је рекао све што није смео.

Писала је писма, приче, песме писала је и мени – док сам још веровала у тај чудан ритам: так-так-тук, так-тук као срце кад куца пребрзо или кад га више нема.

Сада је она мој давни верни пријатељ који чува све што нисам рекла – у металним плућима, испод слова које више нико не тражи.

А понекад је, знаш, слушам у тишини како сања да је клавир.

ПЕСНИК КОЈИ ПАМТИ

И.Н.

У времену када свет заборавља да гледа, сећате се – шта ће бити важно сутра: једна реч, једна кућа, једна кап из ока на икони.

Говорите да се Бог може пронаћи у пукотини дрвета, у погледу оца што се не изговара, у ружи која расте и тамо где се није садила.

Сунце у Вашој поезији не залази никад, рађа се у свакој сенци, шапутању и светлости. Учили сте нас да осетимо и чујемо песму.

Ваша реч је топла као хлеб из пећи, а поглед бистрина што се не квари. Сваки Ваш стих је молитва.

Свет трчи, Ви ходате показујући како се постаје ближи себи. Ми никад не заборављамо ко смо и одакле долазимо.

МАЛА СТАКЛЕНА ЧАША

Та крхка мала провидна чаша као паучина која виси са плафона (узећу метлу да јој пресудим и згњечим петог паука по реду) јер од паучине до ормара има тако мало као од једне до друге мале чаше за ракију у коју бих се сакрила од свеколиког зла на свету да не памтим увреде пријатеља лоше расположење непријатеља сукобе и свађе променама и побунама изазване.

Сакрићу се у ту малу стаклену чашу: прво ћу ући једном ногом, па другом, тело ће клизнути лако лева рука ће бити поклопац покриће косу да се не види када напакон будем сакривена док ме заиста неко не разбије у парампарчад!

ИЗ УГЛА ЗУСКЕ МЕДВЕЂОВЕ (1897 - 1985)

Средња Европа у Бачком Петровцу

Пише: Јасна Јованов

Кроз представе из словачког живота, свадбу, словачку собу, девојке у ношњама и жетву, у раним сликама Зуска Медвеђова је приказала и свој неубичајни таленат. По завршетку прашке Ликовне академије, професионално се посветила сликарству, стављајући позив испред приватног живота. Спајајући традицију и савременост, својом харизматичном природом, допринела културном значају Бачког Петровца и средњеевропској припадности уметности војвођанских Словака. Њен легат представља неискрпни извор за различите углове тумачења сликарског опуса, али и времена у ком је живела. Четрдесет година од смрти уметнице, Музеј војвођанских Словака обележио је студијском изложбом Из угла Зуске Медвеђове ауторке Ливе Сеч Пингир. Будући да су на изложби приказани и некадашњи рани радови, илустрације, фотографије и лични предмети, овом приликом су живот и рад, као и легат приказани на до сада најкомплекснији начин.

Прве слике и скулптуре с тематиком из словачког народног живота, „самосна селачка девојка“ изложиле је у Бачком Петровцу 1919, а већ наредне године излаже у Загребу и Новом Саду, уз подршку женских интелектуалних кругова, што јој је отворило пут ка студијама сликарства у Прагу. У чешкословачку престоницу, где похађа атеље познатог пејзажисте Фердинанда Енгелмилера, први пут одлази у фебруару 1921. Потом покушава да настави школовање у Берлину, али се због недовољног познавања немачког језика враћа кући. Већ у септембру 1922. у згради Пимназије у Бачком Петровцу на самосталној изложби, приказује деведесет радова. Годину дана похађа Школу за уметност и обрт у Загребу, да би се коначно у јесен 1923. уписала на прашку Уметничку академију у класи Јозефа Поукоте, сликара приврженог академизму и призорима из грађанског живота. Наредне две године провела је у

класи Јакуба Обровског уз којег усавршава њој најближи тематски дијапазон: портретно сликарство и жакр слике из народног живота. Код цртача и графичара Макса Швабинског, која преузима класу 1927, две године изучава графичке вештине. Током студија, 1924. с успехом је излагала у Бачком Петровцу. Словачку први пут посећује 1927. У Банској Бистрици упознаје кћерку чешког председника Масарика Алису и слика њен портрет а потом и Масарику. „Треба вам још пуно да растемо да бисмо научили да уживамо у духовним стварима уопште“, изјавила је 1934. одлучна да ипак живи у Бачком Петровцу, повремено одлазећи у Словачку да излаже и слика. Открива суице Јадрана и приморске пределе као новину у свом сликарству. Поред самосталне изложбе у Кисачу 1931, значајна је и изложба у Трегичину у Словачкој 1934. Редовно ликовно опрема годишње календаре и ради илустрације за новине и деце часописе. У сликарству доследно спроводи принципе колористичког реализма, негујући различите жанрове: фигуралне композиције пејзаж, мртву природу, и портрет. Слика словачке девојке и младиће у живописним ношњама, преље, жетвоце у пољу, пастире, урбане, руралне и приморске пределе с необичним изкурама и повременим називама симболизма, цветне арапјмане којима изражава својерасну постичку визију, као и чланове породице, чешкословачке и локалне јашне и културне посленике те сутрађане и пријатеље из Словачке. Знатан део опуса заузимају аутопортрети који на сликаркиној физиономији показују проток година. Уз раше студентске радове који су овог пута премијерно приказани, репрезентативни примерци ове целине чине и актуелну поставку.

Током зиме богате снегом 1931, урадила је неколико монументалних скулптура од свега, с ликовима краља Александра Карађорђевића и чешког председника Томаша Гарига Масарика. Од 1942. Медвеђова је у Словачкој, где слика призоре из словачке историје, а након рата борави код куће и у Словачкој. Седамдесети рођендан је обележила изложбом у Бачком Петровцу, а поводом седамдесет петог рођендана 1975. у Музеју у Бачком Петровцу имала је прву ретроспективу. Октобарску награду Бачког Петровца добила је 1982. што ју је учврстило у намери да се трајно пресели у родно место. Старост и болест су је спречили у томе, али њена уметничка заоставштина данас представља њену личност и стваралаштво, похрањена као, већ помемнути легат у Музеју војвођанских Словака, чија галерија носи њено име.

Коначно, оно што ову поставку чини посебно занимљивом, представљају две сликаркине фотографије: једне с почетка (1923), а друге при крају каријере (1977). Између та два монументална приказа, који су и сами одраз сложености сликарског стваралачког пута, смештени је целокупна поставка а посебан акценат је стављен на сликаркино омиљено тему: цветне арапјмане у којима долази до изражаја њена доследна приврженост реалном свету и величанствен осећај за боју. ■

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

Како са Зуком нисам разговарао о позоришту

Пише: Александар Милосављевић

Моје путовање 1998. на сарајевски МЕСС, Фестивал малих и експерименталних сцена, имало је дигресију: из Београда сам до Сарајева путовао преко Херцег Новог. Нисам залутао, намеравао сам да с Џумхуром, који је боравио у Новом, направим интервју на театарске теме. Зуко је био спаван као сликар и карикатуриста (а пагоџито по оној на којој је Марк за писаћим столом а над главом му Стаљинов портрет, која ће доцније одредити судбину јунака Кустиричиног филма Отац на службеном путу), као путописац и аутор Ходољубља, приповедач, сабеседник Ива Андрића (аутора предговора за Некролог једној чаршији, прву Џумхурову књигу), али и боем који пријатељује с Момом Капором и многим актерима културне сцене. Мене је занимало оно што је остало у другом шпану – био је и сценариста и костимограф 20-ак представа насталих поповинном прошлог века, а као филмски сценариста сарађивао је с Ратком Дражевићем.

Наш херцеговачки сусрет био је утањачен по нисам био сигуран шта ме чека. За Џумхура сам био клица од којег је могао да очекује гњаванку. Уосталом, знао сам анегдоту по којој је Зуко баш у Нови Андрићу довео Драгана Бабаћа који је желео да Нобеловац каже неколико речи за његов ТВ серијал „Двоглед“. Андрић није волео интервјуе а посебно не намере, па је, пословично опрезан, рекао: „Нисам у годинама за телевизију“. Зуко није одустао и пукао је узвратио причом о сестеру свог оца с остарелом муслиманском која је живот провела под фередом. Стари Џумхур ју је питао зашто телевизију гледа с њебетом којим покрива пола лица, а она му одговорила: „Срамота ме од људи с телевизијског екрана“. Нобеловца ово није поко-

лебало и Бабићев путопис из Херцег Новог остаде без Андрића. Стрепело сам да и мене из Хотела „Пивка“, места нашег сусрета, Зуко не испрати сличним андрићевским одговором. Мада... Скривени адути су ми били његова Ходољубља и, нарочито, књига Писма из Азије с којом сам у ранцу лутао анадолјским стазама, кападокијским богатама и истамбулским сокацима, и која ми беше својерасни бедерер.

Џумхур и његова супруга Везира су били љубазни али уздржани. Обесхрабрили су ме „маска“ Зукова лица, његов, чинило ми се, згасни поглед који је сутерасно позанимљивост и утисак да госпођа Везира, веома лепа жена, своје присуство своди на пратињу супруга и не прикрива дистанцу према безразложно смелом клинци. Док ме је храброст убрзано напуштала појави се келпер, поздравилу Џумхурове као сталне госте и упита чиме да нас услужи. Зуко је реаговао мушкетом. „Везира ће рећи шта жели, за младог господина пиво а ја ћу Кока-колу“. Госпођа одговори да се неће задрижавати а ја остадох забезекнут јер ничим нисам наговестио да пијем пиво, па ме Зукова вараутина још више учврсти у уверењу да сам нежељен гост. А онда се догодило преокрет. Поменуо сам, ваљда очајан, Нешехир, музеј у Герему и Коњу, град подигнут пошто се Нојева Арка, након потопа, насупротила на врхове Арарата – чему су ме подучила Писма из Азије.

Зукове очи намах заискрише, усне му се развукосе у благи осмех и она „маска“ му спаде с лица. Охрабрени ставих: у Турску сам дошао с Лезбоса. Очајни грчки полицајац ме пре учрцавања на брод за Ајвалик упита чиме су мене, Србина, увредили Грци па од њих одлазим Турцима. И још: како сам путовао дуж источне турске обале па дошао до најтог града Кајмаклија, верао се по издубљеним стенама Кападокије да бих видео древне рапокршћанске цркве, да сам па пустињском суцуцу безмало осталео од белне као снегом покривеном Памукале, залпано окованом калцијумом; да сам намеравао да похитим планински венац Немрут Даги и видим скулптуре ратника и птица. Признао сам и да тај плам нисам реализовао јер сам у подножју планине морао да чекам формирање ковова који би, под војном пратињом, прошао кроз област коју контролишу Курди; да ми је тад речево да нећу рђаво проћи ни

ано паднем у курдско заробљеништво јер они воле Југословене и већ након месец или два ће ме разменити за њихове саборце утамничене у турским казаматима. Одустао сам од Немрут Дагија и скулптура решен да наставим на Сирији. А онда сам се сетно Џумхуровог путописа из Коње...

Причу је Зуко пакљиво слушао; учини ми се да се моје речи у његовој свести сместа претварају у слике па он види ово чега се ја сећам. И Везира је лакнула: од уздржане супруге постала је заинтересовани сведок мог монолога.

Уто слике келпер. Пиво стави пред мене а Кока-колу пред Џумхура. Везира усташе, поздравилу се и оде. Зуко и ја остамо сами. Испраћајући погледом супругу, он без речи гурну Кока-колу пред мене а себи привуче пиво и – поче причу. Говорио је о ономе што сам путујући Турском видео али не и разумео, доживео а не и проживео, о сусретима које сам имао али не и искусио... Није дрицао предавање него тумачио, што је велика разлика. Стигосмо тако и до турцизма. Рекох да сам у Турској схватио да и реч фриа потиче из турског (организована група, дивизија, политичка странка), а код нас значи гуљив; изненађује ме што важна реч хлеб нема етимолошке везе с истим појмом који на турском означава реч екимен. Тад се упустисмо у аналку српске кухиње и заључисмо да су многа јела која доживљавамо као српска модификације немачко-аустријских, француских, мађарских и турских, односно византијских рецепата.

Као да је 1453. под зидинама Константинопоља својим очима видео опсаду, и руком педагошког хроничара бележио таласе војске која јуриша на бедеме престонице Ромејског царства, и као да је властитом сузом залпо снагу погубињу брашнаста – смрт херојску јер је узалудш – Зуко је приповедао о штакану прасрске кујше. Говорио је о турском акцији који ујаха у Аја Софији и зграуту њеном величанствености, у страху који није умањила исузана и кривљу опточена димисија, сјаха с коња, о паредби Мехмеда II Освајача да сви затечени па двору Константина Драгаша – Компина буду посечени. Причао је и о допуни сурове паредбе која је попут вихора проузјала разореним и спаљеним градским бојиштем: поштедите – куваре. Зуко је, дабаме, знао и разлог овакве пенадаве султановете милости. Отоманској солдатеци је дојадило сирово месо данима пресовано под седлом (претеча татарског бифтена), а пенијево богатство града на Босфору обећавало је раскошну трпезу. Све што је потом успедило у гастрономија, историја је модификација византијских и арапских кулинарских рецепата који су, прогуттени кроз призму муслиманске традиције, постепено обликовани страниче данашњих српских куваре.

Но, писмо решили мистерију пошаре. Не данашње, обогаћене млеком, најмаком и чварцима, него ове старинске, справљане од сувог хлеба (екимек) и слане кључале воде. Одакле је стигло ово јело кад је у давна времена, као и данас, сиротиња скупуљала сваку мринцу, а хлеб је мешен и печен од вазда оскудних залиха житарица тачно по мери да уголи глад сваког члана породице у строго одређеном временском периоду (до поновног печења)? Кома се тада хлеб могао убавјатити? Мудри Џумхур је био нем пред овим питањем.

Зато је знао одговоре на све друго. Док су му очи блистале, његова прича се претварала у филм који је у снемаскопу емитован само за мене. Успут заборавих на интервју. Путовао сам и слушао јер је Зуково приповедање брисало све евентуалне коментаре. Пропуштеном сам се сетно тек кад нам се придружила госпођа Везира, тачно проценити када ће се појави и пранити да не примећује ко од нас двојице пије пиво а ко Кока-колу.

Непуно годину доцније Зуко је отишао. Упутно се у нека нова ходољубља. ■

